

Városunk

Budapesti Honismereti Híradó

XV. évfolyam 4. szám

Ingyenes

2012. október

Az Ország Tükre

A képes sajtó Magyarországon

A Budapesti Történeli Múzeum és az Országos Széchényi Könyvtár együttműködésének köszönhetően a Vármúzeumban, szeptember 19-én megnyitott kiállítás (Az Ország Tükre – a ké-

pes sajtó Magyarországon 1780–1880) a magyarországi képes sajtó első évszázadának lenyűgöző gazdagságú képanyagából válogat. Munkácsy Mihály, Lotz Károly, Székely Bertalan művei révén a magyar művészi grafika első aranykora rajzolódik ki. Majd háromszáz metszet, rajz, festmény és szobor mellett technikai kuriózumok és kultúrtörténeli érdekességek.

A 18. század végétől a folyóiratok mind gyakrabban illesztettek szövegükhöz képeket. Ezek kezdetben önálló mellékletként megjelenő rézmetszetek, acélmetszetek voltak. Költséges kivitelük (Folytatása a 2. oldalon.)

A hetilapot népszerűsítő plakát (1907)

Zsófiateleptől Rákoshegyig

Kilencven éve vált önálló településsé

Az Erdős Renée Ház napjainkban

Az idén 90 éve alakult önálló nagyközséggé a ma Budapest XVII. kerületében, Rákosmentén található Rákoshegy. Sok más budapesti peremkerületi városrészhez

hasonlóan Rákoshegyet is az 1872-től meginduló budapesti agglomerációs folyamatok hívták életre.

A Rákoskeresztúr belterületétől délre fekvő, mezőgazdasági és szőlőművelés alatt álló földek az újszász-szolnoki vasútvonal 1882-es megnyitása után értékelődtek fel. 1880 körül Fuchs Ignác vállalkozó vásárolta meg a Wenckheim-családtól a 447 holdas területet, amelynek Keresztúr felé legközelebb eső részét 1892-ben parcelláztatta fel viszonylag nagyobb 500–600 négyszögöles telkekre. A létrejövő villatelepet feleségéről Zsófiatelepnak nevezte el. Még ebben az évben felépült az első ház is, Géczy asztalosé, majd dr. Haas Ferenc orvosé, mellette Szegedi Albert rákoskeresztúri községi jegyzőé. 1893-ban született a Zsófiatelepi Tulajdonosok Egyesületének első alapszabály-tervezete.

(Folytatása a 3. oldalon.)

(Folytatása a 7. oldalon.)

Dalkörös mozgalom Erzsébeten

Polgári dalkörtől a XX. kerületi Szakszervezetek Énekkaráig

Kiállításunkban a legfontosabb helyi dalköröket és a zenei életben kiemelkedő szereplőket bemutatva állítunk emléket az Erzsébeten egykor oly népszerű dalkörös mozgalomnak.

Mivel a fénykor a 20. század első felére tehető, látogatóink főleg ezen időszak emlékeivel találkozhatnak. A német eredetű dalkörök a 19. század végén, illetve a 20. század elején jelentek meg Erzsébetfalván. Legelőször az Erzsébetfalvai Polgá-

ri Dalkör alakult meg 1891-ben. 1896-ban már nagy sikere volt a Vigadóban, s egy évvel később sor került az ünnepélyes zászlószentelésre is. 1901-ben Vincze

Mihály helybeli tanító lett az új karnagy, 1907-től pedig már dr. Ujj József volt a zenei vezetőjük. Ujj József döntő mértékben meghatározta az erzsébeti dalkörök történetét, így személynéknél külön részt szentelünk a kiállításban. Az 1900-as évektől kezdve sikerrel szerepeltek országos eseményeken. 1907-ben elhozták az egri országos dalosverseny díját, egy ezüst lyrát, amely a kiállításon is megtekinthető.

Ajándék kottaállvány a 30-as évekből (Fotó: Pesterzsébeti Múzeum)

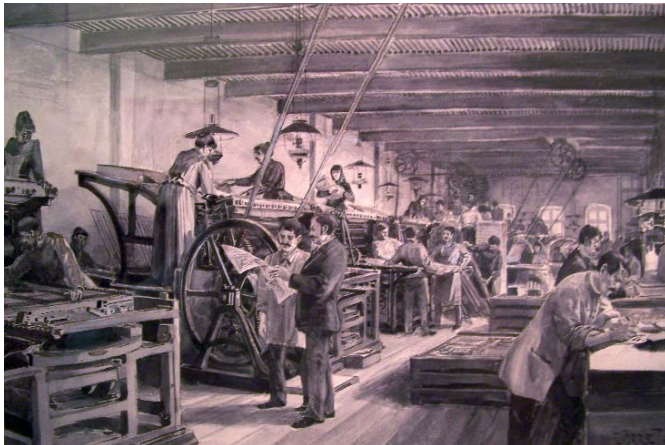
Az Ország Tükre

A képes sajtó Magyarországon

● folytatás az első oldalról

miatt a kiadók csak számonként legfeljebb egy-egy metszetet kínáltak. Nagy változást jelentett a fametszés új technikájának elterjedése (xilográfia), amely lehetővé tette, hogy a lapok jó minőségű képeket a szöveggel párhuzamosan közöljenek. Mai képes újságaink ősei az 1840-es évektől, Angliából kiindulva terjedtek el. Elsőprőrő sikerüket annak köszönheték, hogy a jelen és múlt

Mindez utat nyitott a képek tömeges áramlásának, az aktuális események és ismeretek képi terjesztésének. Aktuális, „közhasznú” és „mulattató” lapok sokasága jelent meg a sajtó terepén, idővel szakosodva a női vagy gyermekolvasókra, a vidéki népre vagy városi polgárságra. A hazai lappiacot a negyvenes években még az önálló képmellékleteket kínáló irodalmi divatlapok uralták. Az 1854-ben indult *Vasárnapi Újsággal*

Budapesti nyomdai munkaterem (MNM TKOS – Dörre Tivadar, 1891)

eseményeiről számonként mind bőségesebb illusztrációval számoltak be, közérthető formában és jól elérhető áron.

azonban színre léptek az aktuális, enciklopédikus, fametszetes folyóiratok.

Az ismeretközlésnek ez a közérthető, képes formája

A Kiscelli Múzeum oratóriumában időszaki kiállítás nyílt meg szeptember 20-án BUDA-PESTI HORIZONT, Panorámaképek Budapestről címmel.

A mai technikai lehetőségek segítségével már bármilyen szögben megcsodálhatjuk a települések panorámáját, ám mintegy 150 évvel ezelőtt, a városfényképezés korai szakaszában a panorámakép elkészítése komoly szakmai felkészültséget igényelt. A fotográfus a város egy magasabb

Panorámaképek Budapestről

Százötven év várostörténeti jelentőségű fotói a Kiscelli Múzeumban

pontjáról, a fényképezőgépet megfelelő szögben elforgatva, egymás után több felvételt készített, majd ezeket a nagyítás után egymás mellé illesztette, így adva „teljes” városlátványt a nézőnek.

Litográfia készítő sajtó (1860-as évek)

Magyarországon különös jelentőséget kapott, ugyanis a képes sajtó fellendülése nálunk egybeesett a nemzeti gondolat kibontakozásával. A reformkor vagy a szabadságharc leverését követően az önkényuralom éveiben roppant jelentőségű volt egy közéleti személy (irodalmár vagy politikus) arcképének bemutatása, avagy egy ünnepelelt színészt közismert szerepében megelevenítő rajz. Jelentős önálló kiadók híján itthon a lapok szerkesztői és kiadói vállalták fel az illusztrációk témáinak meghatározását és készíttetését. Történelmünk jeles alakjait (a női lapokban női hőseit), a népelet karakterisztikus figuráit, a hazai táj természeti és régészeti szépségeit, a jelen ipari és kulturális fejlődésének tárgyait

roppant gazdagságban adták közre.

Az eredeti, igényes és egyszerűsmind nemzeti tárgyú művészi grafikák iránti igény a kiegyezést követő évtizedben lassan gyengült. A nyolcvanas évektől a szöveg közé fametszet helyett már mind gyakrabban illesztettek eredeti fényképet, idővel pedig a jutalomképek is festmények fotomechanikus reprodukciói lettek. Visszanézve a képes sajtó első évszázada egyúttal a magyar művészi sokszorosított grafika első aranykorának tekinthető.

Tárlatuk 2013. január 20-ig tekinthető meg. (Írásunk *Révész Emese* ismertetésének részleteit tartalmazza, amely a www.btm.hu honlapon teljes egészében olvasható – a szerk.)

A legtöbb, Pest-Budáról és Budapestről készült panorámaképet a BTM Kiscelli Múzeum Fényképgyűjteménye őrzi. A kiállításon bemutatjuk az eredeti vintázs kópiákat, illetve számítógépen is megjelenítjük a felvétele-

ket és azok egyes részleteit. A fotók egyben várostörténeti jelentőségűek is, hiszen segítségükkel december 2-ig végigkövethetjük Budapest nagyvárossá fejlődésének álmomáit.

(Forrás: www.btm.hu)

Zsófiateleptől Rákoshegyig

Kilencven éve vált önálló településsé

● folytatás az első oldalról

A telep 1896-ban vasúti megállót is kapott. A nehéz Rákoskeresztúr-nyaraló elnevezést a MÁV 1913-as menetrendjében változtatta meg Rákoshegyre. Az első világháború után az akkor már külön vízművel, postával, magániskolával rendelkező mintegy 1700 fős település kérvényezte az anyaközségtől való elszakadást. A belügyminiszter 92313/

1921. V.a számú rendeletében kimondta Rákoshegy nagyközség megalakulását. 1922. január 5-én már öszsze is ült az első rendes képviselő-testület.

A község két világháború közötti fejlődése a Rákoskeresztúrtól északra valamivel korábban kiformalódó és önállósuló Rákosligethez hasonlóan alakult. Sorban létrejöttek saját közigazgatási, egészségügyi intézményei, iskolája, óvodája, felépültek a

A rákoshegyi átjáróról készített archív felvétel

különböző felekezetek templomai, imaházai is. A népesség 1930-ra már 4200 fő körül alakult. Az rákoshegyi betelepülők szinte kizárólag a Budapestről kiköltözködő és zömmel oda dolgozni járókból álltak. A kezdeti „nyaralótelep” jelleget egyre inkább felváltotta a „tisztviselőtelep” és a később felparcellázott telkek is ennek megfelelően egyre kisebbek lettek. A munkásság számára megfizethető még kisebb telkekre osztott, a vasúttól délebbre eső területek benépesülése a 30-as évek fejleménye, bár a polgárias arculat a nagyközségre egészen 1950-ig, Bu-

dapesthez csatolásáig jellemző maradt.

Rákoshegy történetéről az évfordulóhoz kapcsolódóan egy, a korábbi helytörténeti összefoglalásokat részletességében és igényességében meghaladni kívánó kötet készült *Puzsár Imre*, a Magyar Országos Levéltár és *László Gábor*, a Magyar Baptista Levéltár munkatársai részvételével, amelyet *Szabó Tiborné* önkormányzati képviselő, a Rákoshegyi Községi Ház vezetője támogatásával 2013 tavaszára készülünk megjelentetni a Rákoshegyért Alapítvány kiadásában.

Lakatos Bálint

A rákoshegyi Bartók ház (Fotók: korabeli képeslapok)

Háromszáz éves a Promontor

Kiállítás a Dunán érkező svábokról, a mai Budafok első lakóiról

A Kelet-Európában lakó és onnan kitelepített németek idén ünneplik a letelepedés kezdetének 300. évfordulóját. Ebből az alkalmából nyílt meg június 29-én az ulmi Donauschwäbisches Zentralmuseum (DZM, Dunai Svábok Központi Múzeuma) kiállítása az ArtQuarterben (Haggenmacher Udvar, 1222 Budapest, Nagytétényi út 48–50.). A háromszázadik évforduló Promontor (ma Budafok) el-

A tricentenáriumi budafoki vándorkiállítás

ső német betelepítése kezdetének évfordulója is.

A török háborúk idején a magyar településeket feldúl-

ták, lakóik elmenekültek. A török kiűzése után a győztes hadvezér, Savoyai Jenő jutalmul kapta az egész Csepel-szigetet. A Duna jobb partján, a hegyfokon az uradalom szőlőhegye, Promontorium Csepeliense terült el. A birtok gondozása, működtetése, így a szőlőültetvények is, nagy gondot jelentett, mert hiányzott az ehhez szükséges munkaerő. Savoyai Jenő herceg ezért úgy döntött, hogy más bir-

tokok tulajdonosaihoz hasonlóan az osztrák császártól engedélyt kér német területekről munkaerőt verbuválni.

Ezt azzal a kötelezettséggel kapta meg, hogy a letelepedőket földhöz juttassa. Így Claudius Verlet, Savoyai Jenő összes magyarországi uradalmainak főadminisztrátora, 1712. július 18-án bocsátotta ki azt a pátenst, amely szerződéses jogot biztosított őseinknek Promontoron, a mai Budafok területén a földhöz jutáshoz. Ez a nap lehetővé tette a németek letelepedését Promontoron. Ennek, azaz Promontorium, a mai Budafok alapításának 300. évfordulójára emlékezünk 2012-ben.

(Forrás: www.ittlakunk.hu)

Svéd követségről szovjet börtönbe (1912–???)

Száz éve született Raoul Wallenberg

Idén van Wallenberg, a nagy embermentő és tragikus sorsú svéd diplomata születésének 100. évfordulója, ezért 2012 Wallenberg-émlékév.

Ki volt ő, és miért tiszteljük? Vagyonos svéd családban született, építésznek tanult, gondtalanul élhetett volna hazájában. Ennek ellenére 1944 nyarán vállalta, hogy a svéd követség humanitárius attaséjaként Budapestre jön segíteni a magyar főváros több mint 200 ezres, szorongatott helyzetbe került zsidó lakosságán.

Ekkor már csak a fővárosban maradt zsidó közösség, a

pesti svéd követség adta ki őket.

Természetesen ennek híre ment, és a svéd követséget megrohanták Schutz-Passokért. Más semleges országok – Svájc, Spanyolország, Salvador és a Vatikán – is adtak ki védleveleket, de ezek száma eltörpült a svéddekével szemben. Egy idő múlva a svájci védlevelek száma felülmúlta a svéddekét, de az előbbieket tömegesen hamisították, és így a nyilas hatalomátvétel után már nem is fogadták el ezeket.

Ekkor létrejött egy úgynevezett „nemzetközi gettó” az Újlipótváros előzőleg sárga csillaggal megjelölt házaival.

Wallenberg magyarországi igazolványa (MTI Reprodukció – Fotó: Földi Imre)

munkaszolgálatos megkérdezte tőle: „Wallenberg úr, hová kívánja, hogy felállítsuk a szobrát?” Ez a kérdés a Szent István park mellett hangzott el, ott, ahová később emlékműve került.

1945. január 13-án felvette a kapcsolatot a szovjet csapatokkal, amelyek január 17-én Debrecenbe vitték „tárgyalni” a gyanútlan diplomatát. Se őt, se sofőrjét azután senki sem látta többé.

Családtagjai és a nemzetközi szervek évekig próbálták kiszabadítani, de a szovjet hatóságok tagadták, hogy tudnának róla.

Emlékművét az 1949-es felállítás előtt ledöntötték, csak 1957-ben adtak ki egy

nyilatkozatot, miszerint 1947 júliusában Wallenberg egy moszkvai börtönben „szívbenulásban” halt meg.

A szovjet rendszer megbukott, a Szovjetunió is megszűnt, de a svéd diplomatát – akinek olyan sokan és olyan sokat köszönhetnek – az orosz hatóságok csak 2000-ben rehabilitálták.

A Jad Vasem, a Holokauszt Áldozatainak és Hőseinek Izraeli Emlékhatósága 1963. november 26-án posztumusz Világ Igaza díjjal tüntette ki.

Ma már utcanév, több szobor és dombormű hirdeti ennek a nagyszerű embernek az emlékét Budapesten.

Róbert Péter

Emlékbélyeg Wallenbergről

Születésének századik évfordulója alkalmából a Magyar Posta bélyeget – Benedek Imre grafikusművész alkotását – bocsátott ki. Az Állami Nyomdában 300 ezer példányban

készült emlékbélyeget a Bélyegmúzeumban mutatták be. Ugyanekkor Embermentők címmel a Bélyegmúzeumban reprezentatív bélyegkiállítás nyílt.

vidékieket deportáltak, többségükben egyenesen Auschwitzba. 1944 szeptemberében Wallenberg megszervezte a svéd követség „B” osztályát, amely azoknak a védelmét célozta, akiknek családi kapcsolatai voltak Svédországgal, vagy huzamosabb ideje szoros üzleti összeköttetésben álltak svéd cégekkel. Ők kapták a svéd külügyminisztérium által kiadott négy nyelvű (svéd, francia, angol, német) ideiglenes útleveleket, az ún. Provisorisk passokat, amelyeket vagy egyenesen Stockholmból küldtek el svéd rokonok vagy üzletbarátok, vagy a buda-

Mintegy 18 000–20 000 üldözött keresett itt menedéket, közülük 4500-an voltak svéd „védettek”. Az ő védőangyaluk lett Wallenberg, aki állandóan közbelépett, és megpróbált intézkedni, amikor a nyilasok elhurcolták vagy bántalmazták a védett házak lakóit. A németekkel szemben is bátran fellépett: amikor egy külföldi állampolgárságúakból álló munkaszolgálatos századot a németek deportálni akartak, autóján követte őket a Dózsa György úttól a Józsefvárosi pályaudvarra, és megakadályozta elszállításukat. Visszafelé menet az egyik megszabadított

GULAG-okban elpusztultak

A lipótvárosi Honvéd téri GULAG Rabok Emlékműnél október 13-án szervezett megemlékezést a GULAG-okban Elpusztultak Emlékének Megőrzésére Alapítvány. Beszédet Kun Miklós egyetemi tanár tartott, az elhunytakért Lendvai Zoltán plébános imádkozott.

A második világháború után 600 000 magyar hadifogoly volt Szovjetunióban – ebből 230 000 polgári személy! Minden harmadik hadifogoly – 180 000 ember – meghalt a táborokban.

Budapest lakosság száma 1941-ben 1 165 000, az ország lakossága a bécsi döntés után csatolt területek nélkül cca. 9 200 000 fő volt, azaz a lakosság 13 százaléka élt a fővárosban. Így mintegy 60 000 – 70 000 budapesti lakos kerülhetett a GULAG-okba, közülük 22 000 – 25 000 budapesti nem is jött többé vissza a szovjet lágerrekből (az 1950-ben csatolt települések nélkül).

Rákosmenti helytörténetírás

Száz éve jelent meg Rákoscsaba község monográfiája

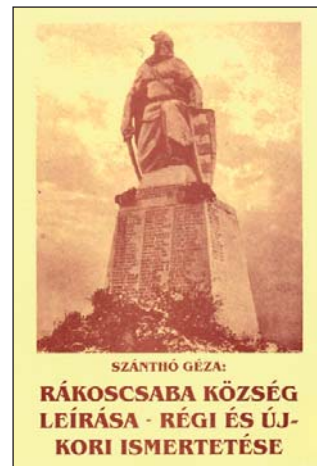
A rákoscsabai reformátusok talán legnagyobb hatású lelkésze Szánthó Géza volt. A hálás utókor a mai XVII. kerület első helytörténeti monográfiáját is neki köszönheti. Ő volt az, aki először dolgozta fel Rákoscsaba történetét, 1912-ben kiadott Rákoscsaba község leírása – Régi és újkori ismertetése című munkájában.

Az önálló falumonográfiák akkoriban még ritkaságnak számítottak. Ezen munkák többsége az író saját kiadásában jelent meg. Így volt ezzel Szánthó Géza is, aki a község anyagi támo-

Művének általános történeti része meglehetősen rövid, II–V. fejezetében a községnek és lakosságának eredetéről, a névről, címeréről és a földesurakról olvashatunk. Mindezt a könyv egészére jellemző alapos-sággal teszi. Azonban ma már nem ezt tartjuk műve fő érdemének. (A későbbi kutatások sok mindent hozzáadtak azokhoz az adatokhoz, amelyeket akkor ismerni lehetett, sok mindent meg is változtattak velük kapcsolatban.) Máig nem született viszont jobb összefoglaló munka a helyi egy-

formátus egyház és a község történéseit.

Szánthó Géza munkája úttörő jelentőségű, alapos, korra színvonalát meg is haladó kiadvány volt. Sok esetben forrásértékűek Korsós László református rektor-tanító könyvhöz készített illusztrációi is. Még hosszú ideig alapmű lesz a kutatók számára. És valamit még el kell mondanani, hogy ne csak a korához mérten értékeljük könyvét: a község múltja iránt érdeklődő olvasónak, az álta-

lános részekre vonatkozó mai kritikát fenntartva, jó szívvel még napjainkban is ezt ajánlhatjuk leginkább.

ÁF

Városunk lapterjesztése

Olvasóinkat ezúton tájékoztatjuk, hogy 2013 januárjától negyedévente megjelenő kiadványunkat postai előfizetés útján is hozzáférhetővé tervezzük tenni, előfizetési díja egy évre 480 forint (az egyes számok ára 200 forint) lesz.

Előfizetésben terjeszteni fogja a Magyar Posta Rt. Hírlapüzletéga (1088 Budapest, Orczy tér 1.). 2012 decemberétől előfizethető lesz valamennyi postán, a kézbesítők-nél – egy később megadandó számlaszámon, e-mailen: hirlapelofizetes@posta.hu, faxon: 303-3440.

Társaságunk emellett továbbra is ingyenesen elérhetővé teszi korlátozott példányszámban a főváros és a kerületek közgyűjteményeinek munkatársai, látogatói számára, és lakására kiküldi a Budapesti Honismereti Társaság tagjainak.

Pestszentimre egykor és ma

A Városház utcai Házasságkötő Teremben a Dr. Széky Endre Pestszentimre Történeti Társaság szeptember 14-én Pestszentimrei képes történelem – A felújítás előtt álló épületek történeti tablója címmel előadást tartott a Pestszentimre városközpont megújítása pályázatban szereplő épületek, közterületek történetéről. Ezeknek archív és mai fotóit vetítettük le, s közben Pándy Tamás ismertette történetüket.

Társaságunk fontosnak érzi, hogy a pestszentlőrinci emberek is megismerjék Pestszentimrét, illetve azoknak a legégetőbb gondoknak egy részét, amelyek a megújítási pályázat megírásához vezettek.

A felújításra váró területek mindegyike a 20. században készült el. Több épület közülük helyi védettséget élvez. A korszerűsítéssel magasabb színvonalon szolgálhatják majd a lakosságot. Reméljük, hogy az imreiek, (s a lőrinciek is) büszkék lesznek a megújuló létesítményekre, és egy év múlva újabb képsorozattal bizonyíthatjuk, hogy jó és szép eredményt hozott a befektetett pénz, energia és a közreműködők munkája.

P. T.

Szánthó Géza 1875-ben született Bugyi községben. teológiai tanulmányai befejeztével előbb Tápiószelén volt lelkész, majd 1903-ban a Rákoscsabai Református Egyházközség 28., vezető lelkipásztora lett. Működése kezdetén az első feladata volt, hogy a rossz állapotban lévő, régi, református templom helyére újat építsenek. Ezt 1905. április 9-én szentelték fel. Lelkészi hivatása mellett aktív közéleti tevékenységet is folytatott. Alapítója volt például a Műkedvelők Egyesületének, a Rákoscsabai Társasörnek, díszelnöke a Rákoscsabai Testgyakorlók Körének. Szolgálatát haláláig, 1933-ig látta el. Sírja Pécelen van.

Szánthó Géza (Fotó: Erdős Renée Ház)

gatásával maga adta ki művét. Ám azt, hogy ez mennyire nem felekezeti ügy volt mégsem, bizonyítja, hogy Lakatos Kálmán esperes-plébános írt hozzá ajánlást (előszót).

A szerző bevezetőjéből kiderül, hogy jól ismerte korának helytörténet irodalmát, s fel is használta eredményeiket. A forrásmunkákon kívül a községi irattár okmányai, könyvei, a katolikus egyház iratai és Historia Domusa, valamint a református egyház „minden felhasználható levéltári anyaga” volt segítségére.

házak, felekezetek történetéről, mint amelyet Szánthó Géza írt könyvének VI–XII. fejezetében. Ugyanígy alapvető a ma kutatója számára műve harmadik egységének – XIII–XX. fejezet – tanulmányozása, amelyben a közelmúlt történetét és a község „újkori ismertetését” találjuk. Az pedig már az 1996-ban, reprint kiadásban megjelent munka szerkesztőinek érdeme, hogy az eredeti kiadványhoz függeléként csatolták a szerző kéziratban megmaradt feljegyzéseit, amelyek 1913-tól 1928-ig ismertetik a re-

A közművelődés házai Budapesten

Újpest, Belváros–Lipótváros, Józsefváros, Rákosmente...

A Budapesti Művelődési Központ módszertári füzetek különszámaként adta ki 2002-ben *A közművelődés házai Budapesten 1.* című kötetet, amely a XVII. kerületi Csekovszky Árpád Művelődési Ház, a pesterzsébeti Csili és a Fővárosi Művelődési Ház történetén keresztül egy-egy városrész művelődéstörténeti előzményeit is vázolta. A *Slézia Gabriella* szerkesztésében megjelenő sorozatnak idén már nyolcadik kötetét vehetjük kézbe.

A 19–20. század fővárosi művelődéstörténetének ezek a kötetek egyfajta összegzését, szervezettörténeti áttekintését adják – napjainkig bezáróan. A terjedelmi korlátok miatt szerzői csak vázlatosan számolhattak be egy-egy városrészt – vagy a fővárost – érintő kulturális tevékenységekről, intézményekről. Ennek ellenére ismertetések jó kiindulópontot adnak a témakör iránt érdeklődőknek.

Írásait lapozva általános megállapítás lehet, hogy a 19. század utolsó negyedében egy sokszínű művelődési struktúra alakult ki, amely a civil szervezetek épületeiben (kaszinók, egyesületi székhelyek) – a 20. század elejétől már települési szinten (vigadók, szállodák) és a gyári, szakszervezeti művelődési otthonokban – valósult meg. A néhány fővárosi nagy közintézmény mellett (Vigadó, Budai Vigadó, Mű-

csarnok, Fővárosi Könyvtár, Székesfővárosi Múzeum) egyfajta „szabadművelődés” vált így lehetővé. Az első és a második világháború alatt ennek szerepe lényegesen csökkent, de amíg 1920 után visszaállt régi jelentőségük, addig a szovjet megszállás lényeges változást eredményezett.

A 3. kötet borítójának fotója

Ekkor a civil szervezeteket felszámolták, épületeiket államosították. Részben ezek a helyiségek, részben a gyári, szakszervezeti művelődési otthonok képezték alapját a Rákosi, majd a Kádár korszak pártállami ellenőrzés alatt működő kerületi művelődési intézményeinek. A kerületi tanácsok és a gyárak művelődési házai a kemény, majd felpuhult diktatúra ideológiai céljait szolgálták. Az 50-es évektől felépített művelődési házak, központok ennek objektívalódott megjelenései voltak.

Párhuzamosan a gyárak eltűnésével a rendszerváltoztatás után az évszázados múltú gyári művelődés szerepe minimalizálódott. A kerületi tanácsok helyébe lépő önkormányzatok a meglévő művelődési intézményeiket – részben helyi pártpolitikai érdekből, részben egyfajta

tehetetlenségből – a helyi igények változásaihoz alkalmazkodva, „múltzárványként” tovább működtették. Közművelődési intézményeik legitimitását erősítették az újraéledő civil szervezetek, melyek térítésmentesen használhatták termeiket. További sorsukat a helyi politikai vezetés fogja eldönteni.

A sorozat tanulmányai többségében a jelenleg meglévő művelődési intézmények '50-es éveket követő tevékenysége indokolatlanul nagy teret kapott az azt megelőző évszázadhoz viszonyítva – azoknál, ahol az anyagok elkészítésére a közművelődési dolgozók kerültek felkérésre. A kerületi helytörténeti gyűjtemények munkatársai, helytörténészek, vagy a szakszervezeti múltat jól ismerők bevonásával

velődési Központ történetét feldolgozó *Szöllősy Marianne* a kezdetektől ismerteti régi városrészüket változatos művelődési szervezeteit. Ezek a 19–20. századi civil egyesületektől a gyári művelődési házakig, az 1951-től tanácsí irányítású művelődési otthonoktól az Ady Endre Művelődési Központig terjednek. Utóbbiak bemutatásánál a művelődési szokások változásait követő, folyamatosan módosuló tevékenység és telephelyek képe tárul elénk.

Az Elem utcai Vasutasok Széchenyi István Művelődési Háza történetét *Baráth Gabriella* munkájából ismerhetjük meg. A MÁV István-telki Főműhelye építése során, 1883-ban alakult meg kulturális egyesületük, majd jött létre a munkásétközde átépítésével művelődési otthonuk, mely a Kaszinó nevet kapta. Utódja 1991-től Vasutasok Széchenyi István

Az 5. kötet borítójának fotója

már időarányosabb anyagok készültek.

A kiadványsorozat mostani, 8. kötetében négy városrész hat, máig működő kulturális intézményéről olvashatunk. Az Ady Endre Mű-

Művelődési Háza nevet viselve az újpesti gyári közművelődés utolsó képviselője.

A belvárosi Aranytíz Kft. Kultúrháza kerületi művelődéstörténeti előzményeivel az ismertetés

szervezői (Galambos Péter – Kovács Veronika – Ötvös Györgyi) érdemben nem foglalkoztak. Csupán az 1959-ben létrehozott egykori Úttörőház, az 1975–2001 között működő Belvárosi Ifjúsági Ház, valamint az Aranytíz változásait, tevékenységi köreit ismertetik. Talán másként alakult volna írásuk, ha működne a kerületben helytörténeti gyűjtemény.

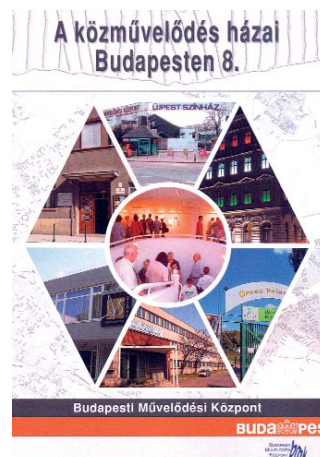
Józsefváros közművelődésének múltjába és jelenébe Fenyves Kornél avat be minket. Tudatosan törekszik a kerületi művelődéstörté-

net múltjának vázolására, amely talán a 2005-ben bezárt Józsefvárosi Helytörténeti Alkotóműhely és elhunyt vezetője, Pilinyi Péter „utóhatásának” is köszönhető. Ismertetéséből feltárul a Józsefvárosi Kulturális és Sport Nonprofit Kft., valamint elődjének telephelyei, tevékenységei.

Szintén józsefvárosi tevékenységet mutat be Apats Gábor, amikor a Vasas Művészegyüttes Alapítvány és jogelődjei életét ismerteti – a több mint 60 éve használt Kőfaragó utcai épületükben szakszervezeti háttérrel mű-

ködnek. Ismertetésében az 1902-ben alakult vasas amatőr művészeti mozgalom története időarányosan kerül bemutatásra – napjainkig bezáróan.

A Vigyázó Sándor Művelődési Ház és a Rákosmente (XVII. kerület és elődtelepülései) közművelődésének történetéről az Ádám Ferenc – Hajnal Csilla – Kézdi Nagy Géza által készített anyagból tájékozódhatunk. A történelmi folyamatosságra ügyelő és azt bemutató ismertetésük sikeresen fogja össze a kilenc városrészből álló kerületben volt és jelenlegi

Az 8. kötet borítójának fotója művelődési tevékenységet, helyszíneket.

Gábel Tibor

Dalkörös mozgalom Erzsébeten

Polgári dalkörtől a XX. kerületi Szakszervezetek Énekkaráig

• folytatás az első oldalról

A Polgári Dalkör 1945-ig működött.

A Fegyver és Gépgyár német ajkú munkásaiból alakult meg a Sangerlust nevű Fegyvergyári Dalkör 1899-ben. A viszonylag nagy létszámú vegyeskar első fellépésére a Városliget mögötti „Trieszti nő” vendéglő kerthelyiségében került sor. A női tagok azonban hamarosan kiváltak, így 1900-ban jött létre a már kizárólag férfiakból álló dalárda, az „Erzsébetfalvai I. Önképző Egylet Dalárdája” névvel. Később már Erzsébetfalvai Általános Munkás Dalkör, majd Pesterzsébeti Általános Munkás Dalegylet néven működtek. A testület belépett az 1908-ban alakult Magyar Munkás Dalos Szövetségbe is. Az 1919-es rövid szünetet követően a dalkör zavartalanul működött, az 1920-as évek második felétől Mráz Ernő vezetésével. A Pestszenterzsébeti Általános Munkás Dalkör 1946-ban egyesült a Pestszenterzsébeti Szabadság Dalkörrel. Ezt tükrözte az új név, a

Pesterzsébeti Általános Munkás Szabadság Dalkör is. Az 1950. február 19-i közgyűlésen jelentették be, hogy az énekkar nevét XX. kerületi Szakszervezetek Énekkarára változtatják.

A Haladás Dalkört néhány lelkes fiatal alapította meg 1911-ben, Feldstein Manó karvezetésével. Az első Világháború előtt 40 tagot számláltak, közülük 12-en később hősi halált haltak.

Dalköri ezüst zászlórúdvég (1907)
(Fotó: Pesterzsébeti Múzeum)

Az Erzsébetfalvai Szabadság Dalkört 1908-ban alapították. Biszták Józsefet kérték fel elnöknek, s főleg a kossuthfalvai dalosokat gyűjtötték össze. Néhány évi szünetelés után 1937-ben alakult újjá a dalkör, amely 1946-ban (!) egyesült a PÁMDE-vel.

Mivel 1914-ben az összes tag bevonult, a működést beszüntették. Többszöri át- és újrászerveződés után 1920-ban alakult meg az Erzsébetfalvai Haladás Dalkör Ujj József karvezetésével. 1925-ben a dalkör kilépett a Munkás Dalosszövetségből és az Országos Ma-

gyar Dalos Szövetség tagja lett.

1921-ben alakult meg az Iparos Dalkör és 1925-ben dr. Suda Dezső elnökle alatt már Sopronban versenyeztek. Az 1927-es év hozta el első nagy sikerüket, amikor díjat nyertek a szegedi országos dalosversenyen. 1930-ban Ujj József karnagy irányítása alatt elnyerték az I. Országos Iparos Dalosverseny nagydíját. 1936-ban Krén Géza karvezetésével felléptek a rádióban is.

A Petőfi Dalkört 1923-ban alapították meg. Elnökük Stocker Albert volt, székhelyül a Korona vendéglőt választották.

Leglátványosabb kiállítási tárgyaink a több évtizedes dalköri zászlók, a már említett versenydíj és az 1930-as évekből származó két díszes kottaállvány. A bemutatott fotóanyagból kiemelkedik a Munkás Dalkör 1912-es és a Szabadság Dalkör 1913-as nagy méretű, díszes tablója.

A Pesterzsébeti Múzeumban október 3-án megnyitott Szóljon hangosan az ének! Dalköri élet Erzsébeten című kiállítás 2013. március 31-ig látogatható.

Skaper Brigitta

Falunap Rákoskeresztúron

Szlovák, magyar és német hagyományok

A Vigyázó Sándor Művelődési Házban és parkjában augusztus 25-én a Hagyomány Rákoskeresztúron – Rákoskeresztúri „falunap” címmel szerveztek egész napos rendezvényt. Ezen a nyolcvanas években épült tíz és négy emeletes panelházakba költözött lakosok betekintést nyerhettek a né-

őrző Tánccsoport – Keresztúr Hagyományőrző Kör.

A művelődési ház parkjában népi játékok bemutatója, ételkóstolgatás, tréfás népi versenyek zajlottak. Öt házból állt a rendezvényre felállított skanzen, melyekhez installációként korabeli fotók ponyvára nyomtatott

Gazdag muzeális anyag gyűlt össze Rákoskeresztúr életéről (Fotók: Vermes Laura)

Archív családi fotók a Ballonyi Galériában

hai magyar, szlovák és német ajkú elődjek életébe.

A kerület önkormányzata a Közép-Magyarországi Operatív Program „Szociális célú városrehabilitáció Rákosmentén” pályázatával a meglévő épületek, intézmények és közterek felújítását, korszerűsítését támogathatta, valamint kapcsolódó szociális jellegű részeként helyi közösségalkotó és identitásőrző programokat is szervezhetett. Így valósulhatott meg EU-s pályázati támogatással ez a falunap.

Rákoskeresztúr nemzeti-ségi jellegét jól tükrözve fellépett itt az Újlak Utcai Általános Iskola német nemzeti-ségi gyermekcsoportja, a rákosmenti Forgórózsa táncgyűttes, a Fehér Galamb V. Országos Népzenei Verseny XVII. kerületi tíz résztvevője (ének és citera), a Békás zenekar, a Keresztúri Szlovák Asszonykórus és a Keresztúr Hagyomány-

képe szolgált. Ezekben az épületekben folyamatos, reggeltől estig tartó program volt a magyar és szlovák nyelvű dalok tanulása, kuckorcamorzsolás, szöveg, gyermekjátékok készítése, nemezelés, mézeskalács ké-

szítése... Közel 150-en vettek részt a Helytörténeti totón és a tréfás népi versenyen – közöttük száz darab Rákosmente szakácskönyvet soroltak ki.

A művelődési házban délután 2 órától Boross Marietta néprajzkutató Rákoskeresztúr helytörténetéről szóló előadása sokakat vonzott. A fórumterem egyik legnépszerűbb programja a divatbemutatók show elemeivel mutatta be a hagyományos keresztúri viseleteket. A szlovák nemzetiség blokk Linkéné Gácsi Éva, a magyar viseletek Gordos Anna néptáncosnő, a német nemzetiségi viseletek Burger Erzsé-

bet szervező munkáját dicsérték.

Egyidejűleg a Ballonyi Galériában a régi Rákoskeresztúr életét bemutató kiállítás várta a falunap látogatóit. Ezen a hagyományőrző keresztúri polgároknak köszönhetően gazdag szlovák, magyar és német muzeális anyag került bemutatásra. A Ballonyi Galéria mellett lévő „Balett” teremben pedig az Erdős Renée Ház gondozásában lévő keresztúri népviseleteket mutatták be.

A nagy érdeklődést keltő program sorozatot stílusosan a Muzsikás együttes és Petrás Mária népzenei koncertje zárta.

gt

Más kerületek, települések számára is követhető példa a világhálón korlátozás nélkül hozzáférhető Rákosliget Almanach (<http://rakosliget0.uw.hu>), amely a település alapításától napjainkig tartó történetét kalauzolja át látogatóit.

A kerület lokálpatriótáinak közös munkájával létrehozott weblap Debnár László Andrásnak köszönhető. Példamutató eredményű kezdeményezés ez!

Baloldali képgalériája menüsorával Rákosliget épületei, terei, térképei, sportegyesületei múltjába kalauzol el minket. Alatta a település történetét bemutató tanulmányokat – evangélikus templom építéstörténete, az első negyedszázad, Művészetbarátok Köre, közlekedéstörténet – olvashatjuk.

A weblap közepén egy rövid településtörténeti összefoglaló alatt dokumentumgyűjteménnyel találkozunk: információk, összefoglalók, archív fotók, levéltári forrásanyagok alkotják. Jobb oldali menüsora a statisztikai adatoktól a rákosligeti művészekig és alkotásokig terjedően ad információkat.

Létrehozójának lokálpatrióta tevékenységét nem csupán a weblap tartalma, de igényes kivitelezése is dicséri. A könnyen áttekinthető, esztétikus megjelenésű almanach még nem teljes, a hiányzó dokumentumok, fotók beküldését köszönettel fogadja az Erdős Renée Ház gyűjteménye.

Rákosliget Almanach

Hagyományőrzés az interneten

100 éves épületek az Állatkertben

Kós Károly, Neuschloss Kornél és Zrumeczky Dezső munkái

A Pesti Állatkert 1866 augusztusában nyílt meg a Pest városától 1865-ben vásárolt 16 hektáros területen – az intézmény alapításának

A „vastagbőrűek” háza

egyik kezdeményezője és megnyitásától igazgatója Xantus János (jogász, biológus és etnográfus) volt. A részvénytársasági formában üzemelő vállalkozás anyagi nehézségei miatt később csődbe ment és 1907-ben a főváros átvette, igazgatója Lendl Adolf akadémikus, zoológus lett.

A főváros intézményét az állatok és növények természetes környezetbe illesztésének elve szerint rendezték el. Szinte összes régi épületét lebontották, a korábban minimálisra csökkent állatállományát bővítették. Az új épületek terveit 1909-ben Kós Károly és barátja Zrumeczky Dezső készítették. A fiatal építészek a magyar építőhagyományból kiindulva alkották meg a pavilonokat az egyszerű falusi és erdélyi építészet motívumai- ból. Minden egyes állatház az elrendezési tervhez igazodik, középpontjában a Szikla áll (hegyi állatok számára),

műromokkal, amelyhez az egyes építmények kapcsolódnak. Emlékezetes volt a Madárház, a Sziklakert, a kistó, amelyben számos vízimadár él. A magyar épületmotívumokon kívül megtalálhattak eleink egy norvég házat is.

Az építkezések felügyeletét Neuschloss Kornél műegyetemi tanár látta el. Maga Neuschloss a bejárati épület és a vastagbőrűek Zsolnay-kerámiával díszített pavilonjait tervezte.

Az állatkerti épületek változatos formái méltán reprezentálják a századforduló magyar építészét. A forma gazdagságát csodálhatjuk Zrumeczky Dezső és Kós Károly rajzai nyomán készült gazdag fafaragásokban és fémdíszekben, valamint Neuschloss Kornél állatfiguráit és kerámia dekorációit, amelyek a pécsi Zsolnay gyárban készültek.

1912-ben a pavilonok építését befejezték és május 20-án Budapest Főváros Állat- és Növénykertjét ünnepélyesen megnyitották a község előtt.

Az állatállomány gyakorlatilag kipusztult, épületei romhalmazzá váltak Buda-

Zsolnay kerámia a bejárattal szemben

pest ostromakor. A helyreállítás közel egy évtizedet vett igénybe. Anghi Csaba igazgatósága alatt a 60-as évekre az Állatkert a biológiai ismeretterjesztés intézményévé is vált.

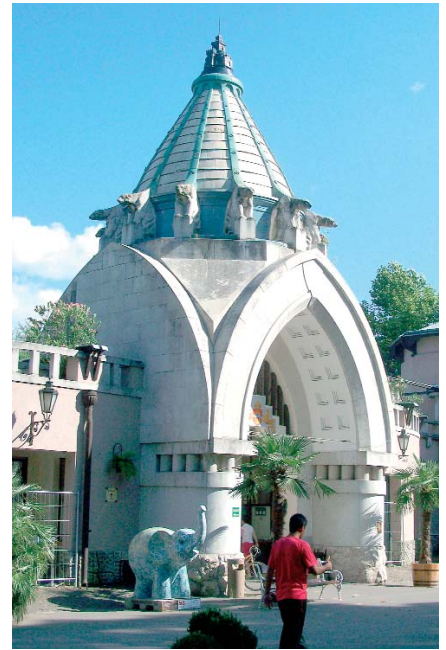
Az ezredfordulóra újabb rekonstrukciós program valósult meg Persányi Miklós igazgatósága alatt, amelyet 2001-ben Európa Nostra díjjal ismertek el. Az egyes épületek rekonstrukciójának tervezője Antony Gall volt, Kugler Katalin az Elefántházé, míg Lampert Rózsa építész látta el a századfordulós építészeti emlékek helyreállításának műemléki felügyeletét.

A norvég ház

A szikla belseje, irodáknak is helyet ad és az előadóterem funkcióját is betölti. Konferencián emlékeztünk meg 2001-ben Kós Károly művészetéről, az erdélyi író, könyvkiadó, grafikus és építész életművét méltatva.

Különleges érték a Zsiráfház, amely Kós Károly eredeti tervei szerint, 2010-ben újra felépült. Megjegyzendő, a Zsiráfháznak is, mint Neuschloss Kornél épületeinek díszreit és századfordulós természetes hangulatát a Zsolnay-kerámiák alkotják.

Bejárat az Állatkertbe (Fotók: a szerző felvételei)

Meghatározó épületei megnyitásának 100 éves évfordulójára EU-s pályázati támogatással jelentős fejlesztésekre került sor: Elkészült a Varázshegy, a Nagyszikla belsejében kialakított inte-

raktív bemutatótérrel – ez Közép-Európa legnagyobb ilyen jellegű létesítménye. Megtörtént a Főkapu épületeinek rekonstrukciója és a Széchenyi fürdő termálvízének felhasználásával energiatakarékos fűtési rendszert hoztak létre.

Emlékezzünk hát a száz évvel ezelőtt megújított Állatkertre, a napjainkban ismét eredeti építészeti pompájában ragyogó, és méltán elismert városligeti műemléki együttesre.

Vízy László

A Nemzeti Sírkert

1847. július 15-én nyitották meg

Az évtizedek, évszázadok alatt hivatalos nyughelyekké vált temető ma Nemzeti Sírkert. A jeles személyiségek mauzóleuma, síremléke előtt százak róják le kegyeletüket, helyezik el az emlékezés koszorúit, virágait.

Szeptember 14-én a Budapesti Honismereti Társaság tagjai közül többen látogatást tettünk és hajtottunk fejet Borovszky Samu történetíró sírjánál, Kossuth Lajos, a volt kormányzó-elnök, a leghívebb magyar, és Deák Ferenc volt igazságügyi miniszter mauzóleumában.

Sétánk közben temetői idegenvezetőnk, Kovács Árpád még számos jeles, nevezetes honfitársunk síremlékét mutatta meg, és mondta el „érdemeiket”. Köszönjük!

A mai sírkert – hivatalosan – 1855-ben nyitotta meg kapuit elhunytak nyughelye-

ként, a Soroksári úti temetőként. Azóta már volt Fiumei úti Temető, legutóbb Fiumei úti Sírkert néven is ismert volt.

A reformkorban a pesti, budai, óbudai temetők már nem csak beteltek, de a város terjeszkedését is akadályozták. Széchenyi István gróf is foglalkozott a gondlattal: szükséges lenne egy „üdvlelde temetkezési helyre”, azaz egy nagyobb temetkezési helyre.

Pest Város Tanácsa 1847-ben a településhatáron kívül egy nagy területű köztemető létesítéséről határozott. Választásuk a „Kerepesi földekre” esett. A kijelölt terület ma is 56 hektár, mintegy 160 kataszteri hold. A mai Lehel tér helyén állt, de betelt Váci úti temető lezárása után 1847. július 15-én nyitották meg a Kerepesi temetőt.

Deák Ferenc mauzóleuma

Temetkezésre csak a jobb módú, gazdagabb családok halottait „fogadták be”. 1849 áprilisa elején itt már nyughelyet biztosítottak a tápióbicskei, vagy isaszegi csatában megsebesült, majd elhunyt honvédeknek is. Többük sírhelye megtalálható a Kossuth-mauzóleum melletti parcellában.

Az első „hivatalos” temetés 1855-ben volt, amikor Vörösmarty Mihályt temették. Hivatalos, de mégsem! Nem a mai értelmű ünnepélyes temetés volt ez, mert a hatóságok „politikai demonstrációtól félve” nem

engedélyezték. A neves költőt mégis százak kísérték utolsó útjára, s ez a nap, 1855. november 24-e mégis tüntetés volt az akkori, bécsi udvar irányította rendszer ellen.

Mindenkinek ajánlom, tegyen sétát évenként egyszer a Nemzeti Sírkertben. Ne csak temetőként keressék fel. Sokan családostól, gyerekekkel látogatnak el a számos ritka fajtája miatt arborétumnak, művészi alkotásokkal teli szabad ég alatti múzeumnak is nevezett kegyeleti helyre.

Gavlik István

Budapesti Históriaik

A Budapesti Honismereti Társaság Budapesti Históriaik című előadóest-sorozatát minden hónap első szerdai napján, du. 5 órai kezdéssel Budapest Főváros Levéltára Gárdonyi Albert termében tartjuk (Budapest, XIII. ker., Teve u. 3–5.). Ezek nyilvánosak, belépődíj nélküliek, minden érdeklődőt szeretettel várunk.

Október 3. (szerda) 17 óra

– A kispesti Varju család 150 éve

– Előadó: Gaál Károlyné szül. Varju Vilma helytörténész, tanár

– Évforduló: Száz éve született Raoul Wallenberg

– Előadó: dr. Róbert Péter történész

November 7. (szerda) 17 óra

– Gasztronómiai kalandozás Rákoskeresztúron

– Előadók: Ádám Ferenc történész-muzeológus, Hódos Mária művészettörténész

– Évforduló: A Csepeli HÉV száz éve

– Előadók: Széchenyi Péter

és Zémann István helytörténészek

December 5. (szerda) 17 óra

– Egy 20. századi „szobrászfejedelem” élete

– Előadó: Millisits Máté művészettörténész

– Évforduló: A budapesti villamosközlekedés kezdete

– Előadó: Krizsán Sándor, a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeum gyűjteménykezelője

Miért nézzem meg a

www.bpht.hu-t

Mert a Budapesti Helytörténeti Portálon találok meg:

- a legfrissebb fővárosi helytörténeti híreket;
- a Kapcsolódó oldalak menüpontjában a legrovidebb utat a hazánkban kiadott történettudományi, levéltári, hadtörténeti, irodalom- és nyelvtörténeti folyóiratokhoz, múzeumokhoz, könyvtárakhoz, magyar elektronikus újságokhoz, honlapokhoz;
- a legtöbb információt a fővárosi és kerületi helytörténettel foglalkozó civil szervezetekről, közgyűjteményekről;
- a Városunk összes eddig kiadott számát és repertóriumait;
- a legfrissebb fővárosi helytörténeti bibliográfiát.

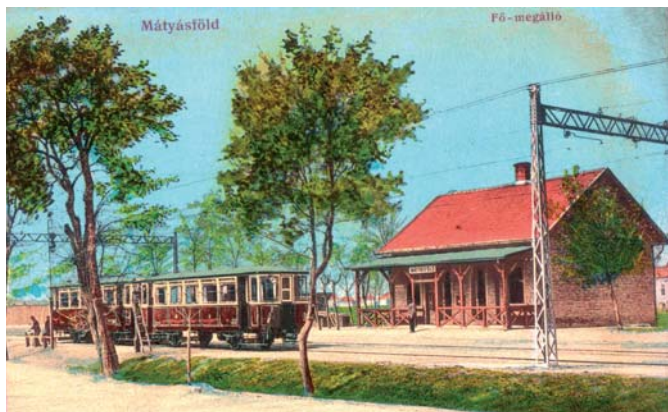
Csak ezekért!

Az 1896-ban felállított Mátyás király mellszobor

Az 1950. január 1-jével Budapesthez csatolt Mátyásföld – a jelenlegi kerületünket alkotó négy nagyközség közül a legfiatalabb, hiszen mindössze 17 évet élt meg független községként – jogilag két, az általunk elfogadott valóságban három részből állt. Ezek a részek úgy területi szem-

Mátyásföldi Fő-megálló (Képeslapok: Benedek Ágnestől)

pontból, mint keletkezési időpontjaik tekintetében, valamint lakóinak az 1940-

es évtized elejére kialakult társadalmi összetétele szempontjából igen határozottan elválaszthatóak.

Az elsőként, még a 19. század utolsó negyedében létrehozott, Ó-Mátyásföldet kell kiemelnünk. Területét tekintve, bár csak a második a három közül, de keletkezését tekintve az első, a Kerepesi út déli oldalán. Létrehozó lakóinak többsége az adott kor felsőbb társadalmi rétegeihez tartozott, és nyaralóikat is ennek megfelelően alakították ki. Életüket és helyi tevékenységüket meghatározó szabályok szerint alakították ki és hozták létre a Duna bal partján Pest megye talán legszebb gyöngyszemét.

Sorrendben a másodikként sorolható Új-Mátyásföld. Ó-Mátyásfölddel szemben a Ke-

Mátyásföld története

Ó-Mátyásföld, Új-Mátyásföld, Petőfi-kert

repi út baloldalán alakult ki, és területe az 1940-es évek elejére már a legnagyobb volt a három rész között. Lakossága, főleg az első időkben, kimondottan a polgári rétegből került ki, főleg különböző tisztviselők és iparos emberek voltak. Az első

épületek megjelenését az adott területen pontosan nem ismerjük, az azonban biztos, hogy a területet parcellázó Ehmann Viktor 1905-ben már ott lakott a mai Emma utca és Kerepesi út sarkán. A Budapest környékét ábrázoló térkép 1907-ben a területet már Ehmann-telepként tünteti fel és szerepel már rajta az Ehmann feleségéről, Bujk Emmáról elnevezett Emma utca is.

Mátyásföld harmadik részének, a mai Újszász utcától délre elterülő Petőfi-kertnek a története igen rövid. A régi Cinkotának ezt a részét Pejácsevich Márkné grófnő, született Beniczky Mária csak 1928-ben kezdte el parcelálni. Ez a folyamat még 1950-re sem fejeződött be teljesen. Mátyásföld másik

két részéhez viszonyítva, itt kisebb telkeket alakítottak ki és lakosságának nagy többségét alkalmazottak és gyári munkások alkották. A településrészt 1948-ig Pejácsevich-telepnek hívták és a belügyminiszter csak ekkor engedélyezte a Petőfi-kert név felvételét. A terület jogilag 1950-ig Cinkotához tartozott. Lakossága már az 1930-as évek közepétől

Mátyásföldi strand (1910-es évek)

több alkalommal kérte a Mátyásföldhöz való csatolását, hisz életük minden szállal hozzá kötődött. Mátyásföldön keresztül jártak ki a BHÉV-hez, gyermekeik Mátyásföldre jártak iskolába, az új-mátyásföldi kereskedésekben vásároltak, ide jártak orvoshoz és nagy részük a mátyásföldi gyárakban dolgozott. Gondolom, hogy a fentiek alapján, a jogi helyzettel függetlenül, Petőfi-kertet jogosan tekinthetjük Mátyásföld részének, már viszszaemlégve is.

Lantos Antal

In memoriam

Noéh Ferenc (1934–2012)

(1993–1997), a Gresham-palota építészeti felmérése (1989–1990), a Kálvin téri református templom mozgásvizsgálata (1997–1999) – jelentősebb munkái közül a minket is érintőket említve.

Szűkebb pátriájának, a Hegyvidéknek története aktívan foglalkoztatta, 1985-ben Budapestért-díjjal

tüntették ki. 1994-től Kissvábhegyi Egyesület elnöke. A 2000-ben kiadott Hegytörténet szerkesztője, az 1998-ban és 2003-ban megjelent Budapest utcanév lexikonok lektora volt. A Budapesti Honismereti Társaság tagjaként többször hallgathattuk előadását a Budapesti História-kon, amelyeket a Budapesti Helytörténeti Emlékkönyveink IV. és V. kötetében publikált.

Távozása nagy veszteség számunkra, emlékét kegyelettel őrizzük.

A Hegyvidék, a XII. kerület sokak által ismert helytörténésze, Noéh Ferenc szeptember 30-án, életének 78. évében örökre megpihent.

Diplomája kézhez vétele után a Budapesti Geodéziai és Térképészeti Vállalatnál hét évig dolgozott, majd közel három évtizedig tanított a Budapesti Műszaki Egyetemen, ahonnan adjunktusként ment nyugdíjba.

Nevéhez fűződik a budapesti régészeti lelőhelyek térképezésének megszervezése és megvalósítása

Tabáni Múzeum

(szakmai besorolás nélkül)
Cím: 1013 Bp., Döbrentei u. 9.,
Tatarozás miatt zárva.

Óbudai Múzeum és Könyvtár

Vezető: Népessy Noémi,
tel./fax: 250-1020
cím: 1033 Bp., Fő tér 1.,
nyitva: K–V: 10–18 óra.

Újpesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Szöllősy Marianne,
tel.: 370-0652,
cím: 1043 Bp., Berda J. u. 48.,
nyitva: K–P: 10–17, Szo: 10–14 óra.

Ferencvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Gönczi Ambrus,
tel.: 218-7420,
cím: 1092 Bp., Ráday u. 18.,
bejárat az Erkel utcából,
nyitva: K–P: 12–18,
Szo: 10–14 óra.

Kőbányai Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Verbai Lajos,
tel.: 261-5569,
cím: 1102 Bp., Halom u. 37/b.,
nyitva: H, K, Sz, P: 10–14,
Cs: 14–18 óra.

Albertfalvi Helytörténeti Gyűjtemény és Iskolamúzeum

Vezető: Beleznay Andor,
tel.: 208-6635,
cím: 1116 Bp., Pentele u. 8.,
nyitva: K és Cs: 16–18 óra.

Etele XI. kerületi Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Osvai Katalin,
tel.: 06-30-644-9309,
cím: 1117 Bp., Erőmű u. 4.,
nyitva: Sze: 15–18 óra.

Hegyvidéki Helytörténeti Gyűjtemény és Galéria

Vezető: Balázs Attila, tel.: 457-0501,
cím: 1126 Bp., Beethoven u. 1/b.,
nyitva: K, Cs, P: 10–18 óra.

Angyalföldi Helytörténeti Gyűjtemény

Munkatárs: Maczó Balázs,
tel.: 349-1501,
cím: 1131 Bp., József Attila tér 4.,
nyitva: K–Cs: 11–17, P: 9–16 óra.

Rákospalota, Pestújhely és Újpalota Helytörténeti gyűjteménye

Vezető: Kiss Emília, tel.: 419-8216,
cím: 1158 Bp., Pestújhelyi út 81.,
nyitva: K, Cs, Szo: 10–14, Sze: 14–18 óra.

Kertvárosi Helytörténeti Gyűjtemény

(szakmai besorolás nélkül)
Vezető: Széman Richárd, tel: 401-0866,
cím: 1165 Bp., Veres Péter út 157.,
nyitva: H–Cs: 10–16 óra.

Erdős Renée Ház Muzeális Gyűjtemény és Kiállítóterem

Vezető: Ádám Ferenc,
tel.: 256-6062, 258-4693,
fax: 256-9526,
cím: 1174 Bp., Báthory u. 31.,
nyitva: K–V: 14–18 óra.

Kispesti Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Siklós Zsuzsa, tel.: 281-1619,
cím: 1191 Bp., Csokonai u. 9.,
Nyitva: K–P: 14–18 óra,
Szo: 10–14 óra.

Tomory Lajos Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjtemény – Múzeumsarok

Vezető: Heilauf Zsuzsanna,
tel.: 295-0877, 06-20/258-0667
cím: 1183 Bp., Szent Lőrinc sétány 2.,
nyitva: K: 10–18, Sze–Szo: 14–18 óra.

Pesterzsébeti Múzeum

Vezető: D. Udvarny Ildikó,
tel.: 283-1779,
cím: 1203 Bp., Baross u. 53.,
nyitva: K–V: 10–18 óra.

Csepeli Művelődési Központ Helytörténeti Gyűjteménye

Cím: 1213 Bp., Szent István út 230.
Zárva

Budafok Barlanglakás Emlékmúzeum

Vezető: Garbóci László,
cím: 1222 Bp., Veréb u. 4.,
(Kulcs a Mező u. 52. sz. alatt,
Lakatos családnál)

Soroksári Helytörténeti Gyűjtemény

Vezető: Sasvári Ilona, tel.: 285-2746,
cím: 1238 Bp., Sztítás u. 105.,
nyitva: Sze–P: 14–18 óra.

Budapest történetének válogatott bibliográfiája XLIII.

A vállalkozó és a kultúra :

Heckenast Gusztáv, a legendás könyvkiadó : 1811-1878 / szerk. Lipták Dorottya ; [... szerzői: Bódy-Márkus Rozália et al.] ; [ford. Antalffy Elayne, Tubik Zoltán ...] ; [a fotókat kész. Véssey Endre et al.] – Budapest : Kossuth ; Eger : EKF, 2012. – 343 p. : ill. ; 21 cm. – (Kulturális örökség : az egri Eszterházy Károly Főiskola Kulturális Örökség és Művelődéstörténeti Tanszék könyvsorozata, 2063-5257)

Bruckner Éva: „Én elmentem a vásárhoz félpénzzel...” : a hajdani híres pesti vásárok. – [Budapest] : Aposztróf, cop. 2012. – 207, [1] p. : ill. ; 22 cm

Eörsi László (1955-): A „Baross Köztársaság”, 1956 : a VII. kerületi felkelőcsoportok.

– Budapest : 1956-os Intézet, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára : L'Harmattan, 2011. – 511 p. : ill. ; 24 cm

Gerő András (1952-): Szétszakított múlt. – Budapest : Habsburg Történeti Intézet : Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, 2012. – 302, [2] p. ; 20 cm

Perényi Roland (1976-): A bűn nyomában : a budapesti bűnözés társadalomtörténete, 1896-1914. – Budapest : Uránia Ismeretterjesztő Alapítvány : L'Harmattan, 2012. – 318 p. : ill. ; 23 cm. – (A múlt ósvényén, 1587-3153)

A Budai Nagy Antal Gimnázium jubileumi évkönyve, 1937-2012 / [szerk. Szakmári Klára]. – [Buda-

pest] : Budai Nagy A. Gimn., [2012]. – 147 p. : ill., főként színes ; 24 cm

Az Árpád Utcai Általános és Német Nemzetiségi Iskola centenáriumi évkönyve, 1912-2012. – Budapest : Árpád Utcai Ált. és Német Nemzetiségi Isk., [2012]. – 102 p. : ill., részben színes ; 21 cm

Csepel 300 : fejezetek Csepel történetéből : Weiss Manfréd és a magyar hadiipar hőskora / [szerzőink: Ágoston Balázs et al. ; közread. Fiatal Történészek Baráti Társasága]. – Budapest : Kárpátia Stúdió Kft., 2012. – 97 p. : ill. 26 cm. – (Nagy Magyarországgal : minden ami a Kárpát-medencében történt : történelmi magazin. 4. évf. 2. sz.)

Pándy Tamás (1947-): A Szélső utcai iskola 100 éve. – Bu-

dapest : Dr. Széky Endre Pestszentimre Történeti Társaság, 2012. – 269 p. : ill. ; 25 cm. – (Pestszentimre története sorozat, ISSN 2063-5532 ; 1.)

Singer Arje Iván: Igazgató úr : [a Kispesti Textilgyár igazgatójának igaz története] /. – Pécs : Alexandra, 2012. – 272 p. ; 22 cm

Soós Lajos (1879-1972): Négy évtized a Múzeum körút mentén : életképek a Pesti Egyetemről és a Magyar Nemzeti Múzeumról a XIX. század fordulóján : soosi-ana, supplementum II. / [szerk. Polgárné Németh Katalin és Máticsné Pölczman Enikő] ; [... bev. ... Domoikos Tamás]. – Pápa : Jókai Vár. Kvt., 2012. – 169 p. : ill. ; 24 cm

Gali Ágnes

A romantikus építészet mestere

Wieser Ferenc 1812 decemberében, Budán született

A romantikus építészet 200 éve született mesterének, Wieser Ferenc építésznek (1812–1869) épületét a Bazilikánál csodálhatjuk meg. A négyszintes, velencei későgótikát idéző, arányaival jól megszerkesztett saroképület Pichler Ferenc megrendelésére készült 1855–57-ben. Két utcára (Hercegprímás u. 9., Szent István tér 12.) néző oldalain a falmezők ritmikusan váltakoznak. A sarokrizalitok hangsúlyosak, szépen keretbe foglalják a 2–3–4 ablakcsoportból álló homlokzatot. A kapualj falpillérekkel, hevederívekkel vezet az udvarba. A lépcsőház vörös márványból faragott fokokkal, a fordulónál mór stílusú elemekkel, érdekes mintázatban kivitelezett, díszes kovácsolt rácsokkal ellátott. A parkányok alatt kívül és a körfolyosóknál köröztették sorakoznak. A tér felőli oldal közepén gótikus rácsos köerkély emeli a ház szép-

ségét. A mór építészet hatása a földszinti elemeknél is látszik.

Wieser másik jelentős munkája a Ferencesek templomának tornya a Belvárosban. A templom 1727–1743-ig épült barokk ízlésben. Csodálatos faragványokkal a torony a templom remeke. Sajnos a renoválások során a szobordíszeket elveszítette, helyettük négy obelisztk áll, a kőcsipkék is megfogyatkoztak. 1900-ban a párizsi világkiállításon az eredetinek a kicsinyített másolatát nézhatték meg a látogatók. A torony kőfaragó mestere Schuster Károly volt, a szobrokat a Szandház testvérpár készítette. Wieser dolgozott még a Király és a Paulay utcában, a Belvárosban több ház átépítésében is részt vett (Kossuth L. u. 3., Horváth-ház).

A hazai romantikus építészet a klasszicizmust követve 1848-tól 1867-ig virágzott. A stílusnak a kortársak kö-

zött sok jeles képviselője volt: Ybl Miklós, Máltás Hugó, Feszly Frigyes, Pán József, Gerster Károly. Szívesen alkalmazták a csipkézett pártázatokat, a keleties bizáncit, a mór, a félköríves nyílásokat, (rundbogen), a románt, a bástyaszerű tornyokat, mérműveket. Épületeik a főváros meghatározó díszei. Wieser sírja a Fiumei úti temetőben a jobb oldali falsírokban található (122. sz.).

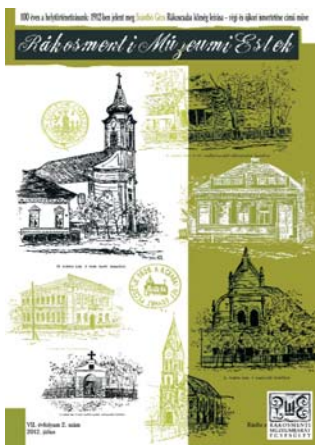
Horváth Péterné

A velencei későgótikát idéző épület homlokzata
(Fotó: a szerző felvétele)

Budapesti kávéházak

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár és a Budapest folyóirat október 5-én a Központi Könyvtár fogadótermében a budapesti kávéházak háromszáz éve témakörben Saly Noémi (irodalomtörténész, muzeológus) és Zeke Gyula (író, történész) pódiumbeszélgetését szervezte meg. Mindkét szakember a fővárosi kávéházak ismert kutatója.

Működik Rákosmentén egy civil szerveződés, amelynek célja, hogy a kerület és elődköztségei múltját minél szélesebb körben megismertesse az itt élőkkel. A Rákosmenti Múzeumbarát Egyesület már alakulásának évében elindított egy előadásorozatot Rákosmenti Múzeumi Estek címmel.

Rákosmenti Múzeumi Estek

Rákosmenti Múzeumbarát Egyesület

Az átlagosan negyedévente megtartott összejöveteleken tagjai tartottak ismeretterjesztő előadásokat, ahol ki-ki a szakterületének megfelelően választott témáról beszélt tudományos alapossággal. Az egyesület ugyanis tömöríti a valaha különálló településként ismert kerületrészek helytörténetét legjobban ismerő kutatókat, akik több publikációban dolgozták fel szűkebb pátriájuk múltját.

Ezek a kisebb „konferenciák” olyan érdeklődést keltenek, hogy felvetődött a gondolat, szükség lenne egy folyóírra, amely az ott elhangzottakat megismertetné

a téma iránt fogékony szélesebb olvasóközönséggel.

Az elhatározást tett követte, az egyesület 2005 tavaszi megalakulása után alig egy évvel megjelent a „Rákosmenti Múzeumi Estek” című kiadvány. Azóta a negyedévente átlagosan 500 példányban kiadott lap már hetedik évfolyamába lépett, és népszerűsége töretlen. Többnyire vegyes témájú számok jelennek meg, de időről időre összeáll egy-egy tematikus szám, amely egy fontosabb kérdéskörrel foglalkozik.

Például volt már speciálisan az elődköztségekkel – Rákoscaba, Rákoshegy, Rá-

koskeresztúr, Rákosliget és Rákoskert – külön-külön foglalkozó kiadás, de a szerzők feldolgozták Rákosmente vizeit és a kerület felhagyott temetőiről is készült külön lapszám.

Szerzőink alapos szakmai igényességét tükrözi a hivatkozott irodalom mindenkori feltüntetése és a másutt még nem közölt képek nagy száma. A megjelent példányok hozzáférhetőek a kerületi könyvtárakban, oktatási és kulturális intézményekben, de eljutnak a kerület önkormányzatának valamennyi tisztségviselőjéhez is. Rákosmente önkormányzata anyagi támogatásával teszi lehetővé a rendszeres megjelenést.

Sz. S.

Rákoscsaba általános iskolája

250 éve született a katolikus iskola

A Pesttől keletre fekvő Rákoscsabán – a mai Péceli úton – 1762-ben iskola épült, amely egy helyiségből állt. Ez az esztendő az iskola születési éve. „Historia Domus”-át 1772-ben Skolnikovics Mihály plébános kezdte el vezetni. Ebből kiderül, hogy az iskola első tanítója 23 évig tanított, de a nevét nem tudjuk.

csak általánosságban alkothatunk. 1912-ben a váci püspök (Balázs Lajos) látogatást tett az akkor 150 éves iskolában.

Az első világháborúban az épületben katonatisztek képeztek, majd a Tanácsköztársaság bukása után az iskolát börtönnek használták. Ide zárták a baloldaliakat.

A lakosság száma közben egyre nőtt. 80–90 tanuló járt egy osztályba! 1926–27-ben az addig földszintes épületre emeletet húztak. Az emeleten négy osztályt alakítottak ki. Így ebben az épületben már hat, a régivel együtt

Az új katolikus iskola a Petőfi és a Temető utca sarkán (1907)

felső tagozat váltakozó tanítása megszűnt. A volt Temető utcában most már a Göcsej úti (a korábbi Gaál Gaszton) nevet viselő iskola működött.

1962-ben az iskola alapításának 200. évét ünnepelték. Az egyház képviselőinek jelenlétét azonban senki nem hiányolta! 1968 körül az iskolával szemközi telken kialakították a sportudvart. Újabb épületbővítésre 1973-ban került sor. Így már majdnem „U” alakot vett fel az épület.

A Péceli úti és a Göcsej utcai iskolát az 1979–80-as tanévben összevonták. 1982-ben az iskola új ebédlőt kapott, a 60 személyes faházat.

Ekkor 35 nevelő oktatott 478 tanulót.

Megszűnt az iskola melletti óvoda, és négy terme az iskolához került. A Péceli úti épület a Bartók Béla Zeneiskoláé lett. 1992-ben az iskola felvette Jókai Mór nevét, aki 1848-ban a katolikus plébánián nősült. Azóta évente Jókai Napot tartanak a Vigyázó Sándor Művelődési Házban.

Új fejezet 2011. augusztus 31-én kezdődött az iskola történetében, a fenntartóváltásnak köszönhetően: Rákosmente önkormányzatától átvette az intézményt a Rákoscsabai Református Egyházközség.

Szanyi Dezső

A 250 éves iskola születésnapjára

Egy évszázad múltán, 1896-ban szükségessé vált egy második tanterem építése. 1905-re jutott el az egyház oda, hogy az iskolaszék kimondta: a meglévő két tanterem mellé még kettőt kell építeni, de nem a kántori udvarban, hanem a régi temetőnek a Petőfi és a Temető utcák találkozásánál lévő sarkán.

Építését 1907-ben kezdték, és 25 955 korona 52 fillérbe került. Ez az épület a mai iskola, a Szánthó Géza utca 60. szám alatt. Az iskola két épületben működött tovább. A gyermekekről nem maradtak fenn dokumentumok, így róluk képet

már nyolc tanteremben folyt – váltott műszakban – a tanítás, ami 1938-ig változatlan volt.

1945–49-ben Magyarországon „rendszerváltás” történt. A felekezeti iskolákat államosították, egy igazgatás alá kerültek. 1950. január 1-jén Rákoscsabát is Budapesthez csatolták. A ma 250 éves iskola Gaál Gaszton volt kispapártyi politikus nevére vette fel. 1960 őszére kibővítették az iskolát, négy tanterem épült. Kialakult az épület „L” alakú formája. Az emeleten és a földszinten két-két tanterem volt. (Ekkor bontották le az ősi katolikus iskolát a parókia mellett.) A

Kiss Áron Emlék-délután

Homo ludens az iskolákban

Már hagyománnyá vált, hogy az ifjúság játékos oktatása ügyében kapcsolódó két civil szervezet, a Kiss Áron Tisztelőinek Köre és a Pro Ludo Társaskör nyaranta a XII. kerületi Virányosi Művelődési Házban tartja éves találkozóját. Nem is távol a Kiss Áron utcától, ahol „Emlék-délután”-juk első lépéseként koszorút helyeznek el a neves pedagógus emléktáblájánál.

Június 22-én a koszorúzást követően szokás szerint több előadás hangzott el (Velkey Kristóf – Táborfüzék a cserkész- és úttörőmozgalomban, Rónay Gabriella – Játékok a családjában három nemzedéken át, Lourics László – A József játék és társai).

A kávészünetet követően Gál Péter számolt be az új irányzatokról a gondolkodtató játékok világában, átadták a 2012. évi Pro Ludo-díjat, majd Tészabó Júlia játéktörténész, egyetemi adjunktus a játékmániákról adott elő és Váczi Dániel Urobo-játékát mutatták be.

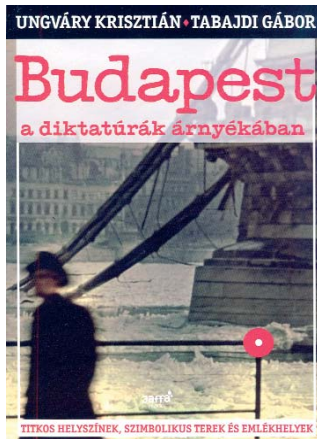
Budapest a diktatúrák árnyékában

Jelentős fővárosi terek és helyszínek a 20. században

Még a főváros történeti múltja iránt érdeklődőknek is meglepetés az idei év egyik helytörténeti szenzációjának számító, a Jaffa Kiadó gondozásában megjelent Budapest a diktatúrák árnyékában – Titkos helyszínek, szimbolikus terek és emlékhelyek a fővárosban című kötet.

Szerzőpárosa, Ungváry Krisztián és Tabajdi Gábor neve jól ismert a 20. századi magyar történelmet kutatók között. Ungváry Budapest 1944–45-ös ostromát feldolgozó PhD disszertációja könyv formában is megjelent – hat magyar és nyolc külföldi kiadásban. Tabajdival közösen írt könyvük (Elhallgatott múlt – A pártállam és a belügy) 2008-ban került az olvasók kezébe, az 1956 és 1990 közötti magyar politikai rendőrség működését feltárva.

Mostani közös kötetük nem hadtörténeti, vagy szervezettörténeti jellegű, hanem egy sajátos helytörté-

neti sétára kalauzol el minket: a diktatúrák fővárosi emlékhelyeire.

Indulásként Budapest három fontos köztere, a Hősök tere/Felvonulás tér és a Szabadság tér diktatúránként változó megjelenését ismeretik. Mindhárom helyszín a magyarság számára szimbolikus jelentőséget is hordoz. Változtatásaik egyfajta „átlatorvosi lökényt” tükrözték az épp aktuális uralkodó ideológiákat.

A sok újdonságot, sajnálkozást és megdöbbenést

egyaránt kiváltó, többségében kevésbé ismert helyszínek megismerésekor időrendben haladhatunk át a 20. század Budapestjén. A századfordulót követi 1918–19 forradalma és terrorja, a német megszállás, a Szálasi féle bábkormány és

az ostrom Budapestje, a szovjet megszállás és a Rákosi korszak, az '56-os szabadságharc, majd az újabb szereplő, Kádár korszaka.

Többségében kevésbé publikált fekete-fehér és színes fotóik, az eligazodást segítő térképmelléletek jól kalauzolják e sajátos fővárosi helytörténeti sétán résztvevőket, a kötet olvasóit.

g. t.

Fedák Sári, a primadonna

Több éves gyakorlatot követve idén a XVIII. kerületi Tomory Lajos Pedagógiai és Helytörténeti Gyűjtemény kapott lehetőséget a Vármúzeumban önálló időszaki kiállítás rendezésére. A Fedák Sári, a primadonna Pestszentlőrincen című, szeptember 28-án megnyitott tárlatuk témaválasztása nem véletlen. A hazafias érzelmű neves művész nő élete 1917–1938 között kapcsolható Pestszentlőrinchez, amikor szüleinek vásárolt Gyöngyvirág utcai villa még a település egyik elegáns háza volt.

Major Henrik rajza (1910 körül)

A kerületi helytörténeti gyűjtemény állandó kiállításának látogatói már betekintést kaptak a Fedák Sárihoz kapcsolható kerületi anyagba, és a Vármúzeumival azonos című önálló tárlaton 2009. január 19-től a polgármesteri hivatal földszintjén részletesen is megismerhették azt.

Fedák Sári 1929 szeptemberétől vált a település állandó lakójává, amikor kiköltözött megözvegyült édesanyjához. Aktívan részt vett a helyi társadalmi és politikai életben, virilis jogú települési képviselő is volt. 1945 után hazafias tevékenységéért a Népbíróság elé állították, majd felmentették.

A kiállítás bemutatja Fedák Sári színésznői pályafutását, a helyi és országos társadalmi életben betöltött szerepét, személyes tárgyait, lőrinci lakóhelyét, és annak berendezését. Filmvetítés és hanganyag révén a látogatók előtt feltárul a 20. század első felében ünnepezt színésznő élete.

Benedek Ágnes

A Mátyas-szobornál
(Fotó: a szerző felvétele)

A Kertvárosi Időutazásokon tizenkét év alatt hétezeren vettek részt. Egy fiatal társaság indította a XVI. kerületben az autóbuzos városnézéseket, elsősorban a helyi iskolákra fókuszálva,

Időutazások a Kertvárosban

hogy a gyerekek jobban megismerhessék szűkebb pátriájukat, megszeressék a helyet, ahol élnek. Volt idő, amikor évi 25 „utazás” zajlott, de 12–15 utat az elmúlt években is meg tudtak szervezni a részvételi díjakból és önkormányzati támogatásból. Idén az utóbbi forrás elapadt, a szervezők azonban bíznak benne, hogy ez a példaértékű, nemes hagyomány nem tűnik el örökre.

Szeptemberben négy városnézésre invitálták az érdeklődőket, melyeken közel 120-an vettek részt. A Kulturális Örökség Napjain a kerületjáró buszos túrára kétszeres volt a túljelentkezés. A lemaradókat egy kisebb te-

ület, Cinkota gyalogos felfedezésére várták, ahol választ kaphattak többek közt arra: jóképű volt-e a cinkotai házasságszédelgő asszonyirtó. Betértek az egykori leányárvaházba, a tájházba és két műemlék templomba is. Ötvennél is többen voltak kíváncsiak a patinás ómátyásföldi villanegyedre, az idén épp 125 éves „luxus-lakóparkra”. Egy helyi rendezvényhez kapcsolódva városismereti „nyomozásra” várták a családokat, nyereményekért cserébe. A városnézésekről a Kertvárosi Helytörténeti Gyűjtemény facebook oldalán olvashatók információk.

Budapest Főváros Levéltára adott otthont a Magyar Levéltárosok Egyesületével közösen szervezett szakmai konferenciának, mely a Nyitott Levéltárak 2012 című országos programsorozat első rendezvénye volt.

Vízhordók és vízvezetők

Kiállítás a főváros levéltárában

ma) nyitotta meg. Beszédében a miniszter kihangsúlyozta, hogy a programok tudatosítják, milyen kincseket is őriznek a levéltárak a társadalom számára. Megnyitó-

A szakmai konferencia valamint a programsorozat részeként kiállítás nyílt Budapest Főváros Levéltárában „Vízhordók és vízvezetők” címmel, mely a főváros ivó-

Az iható ivóvízrendszer kiépítése terén Európa fővárosai közül Budapest már kezdetben is az önkormányzati kezelésben lévő vízhalózat kiépítése mellett döntött, 1867 júniusában. A tárlat ismerteti a fővárosi ivóvíz-ellátási rendszer megszületését, bemutatja a politikai döntéshozók szerepét, a hazai mérnökök által tervezett műszaki létesítményeket. A kiállítás a Fővárosi Vízművek Zrt., a Kiscelli Múzeum és a Duna Múzeum támogatásával valósult meg.

(Forrás: www.bparchiv.hu)

Kiállítás a főváros ivóvízellátásának megszületéséről

A Nemzetközi Levéltári Nap alkalmából június 11-én kezdődő programsorozatot Balog Zoltán miniszter (Emberi Erőforrások Minisztériu-

ján felszólalt L. Simon László, a Nemzeti Kulturális Alap Bizottságának elnöke és Szendrei Róbert önkormányzati főtanácsadó is.

vízellátásának megszületéséről szól. A kiállítás apropóját a Fővárosi Vízművek részvényeinek visszavásárlása szolgáltatta.

Farbaky Péter

Nemzeti ünnepünk, augusztus 20-a alkalmából a Néprajzi Múzeumban Balog Zoltán, az emberi erőforrá-

Gratulálunk

sok minisztere és L. Simon László kultúráért felelős államtitkár közművelődési és közgyűjteményi díjakat adott át.

A Budapesti Történeti Múzeum főigazgató-helyettesét, Farbaky Pétert Móra Ferencdíjjal tüntették ki.

Budapest Főváros Levéltára főlevéltárosa, Sipos András fősztályvezető Pauler Gyula-díjban részesült.

Mindkét díj állami kitüntetés, amelyet a szakterületük

Sipos András

fejlődését segítő, kiemelkedő teljesítményt nyújtó muzeológusok, illetve levéltárosok kapnak.

Emléktáblák a XIII. kerületben

A XIII. kerületi önkormányzat a Budapesti Általános Villamossági Rt. – az alábbi épület – emléktáblá-

ját szeptember 7-én avatta fel a XIII. kerületi Hegedüs Gyula utca 85. szám alatt. Az emléktáblával a főváros egyik első áramfejlesztő telepének létrehozását örökítették meg az utókor számára.

A következő nap is avattak emléktáblát: a Szekszárdi utca 30-ban a Kender-Juta gyár 100 éves munkaházai kapcsán – ezek történetét Róbert Péter történész ismertette.

Felelős szerkesztő: Gábrriel Tibor
Szerkesztőbizottság:

Breinich Gábor, Buda Attila, Róbert Péter, Sándor P.Tibor, Sipos András.
Alapította a Budapesti Honismereti Társaság és a Budapesti Történeti Múzeum.
Kiadja a Budapesti Honismereti Társaság
(1043 Budapest, Berda József u. 48., tel.: 370-0652,
e-mail: bpht@upcmail.hu, internetes változat: www.bpht.hu)
Nyomás: Kolofon Kft., ISSN 1418-4273

Ingyenes lapunk kereskedelmi forgalomba nem kerül, megtalálható a budapesti kerületek múzeumaiban, helytörténeti gyűjteményeiben, Budapest Főváros Levéltárában, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár kerületi fiókjaiban és a Budapesti História előadóestjein. A „Budapest Bank Budapestért” Kh. Alapítvány és Budapest Főváros XVII. kerület Rákosmente Önkormányzata támogatásával készült kiadványunk.